

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE JİNEKOLOJİK ONKOLOJİNİN TARİHÇESİ

Dr. Derin Kösebay, Dr. Banu Göker

ÖZET

Jinekolojik onkolojinin tarihçesi tıp tarihi kadar eski olmakla birlikte resmi olarak Amerika Birleşik Devletlerinde başlamıştır. Bu derleme makalede jinekolojik onkolojinin dünyadaki ve Türkiye'deki tarihsel gelişimi özetlenmiştir. Ayrıca, Türkiye'deki jinekolojik onkoloji kliniklerinin kuruluşu ve bunların Türkiye'deki eğitime yaptıkları katkılar ile Türkiye'de jinekolojik onkolojinin öncüleri hakkında bilgilerde verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Jinekolojik onkolojinin tarihçesi, radikal histerektomi, Türk jinekolog onkologlar

ABSTRACT

In this review article, history of gynecologic oncology in the world and Turkey was summarized together with an extensive information about the gynecologic oncology clinics and the pioners of gynecologic oncologic surgery in Turkey.

Key words: Gynecologic oncology, history, radical hysterectomy, Turkish gynecolog oncologs, debulking surgery

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE JİNEKOLOJİK ONKOLOJİNİN TARİHÇESİ

Latince yengeç (crab) anlamına gelen "Kanser" kelimesinin tarihçesi "Tıbbın Babası" olarak bilinen Yunanlı Bilim adamı Hipokrat zamanına dayanmaktadır (M.Ö. 460-370) (1). Hipokrat ilk defa kanserli dokulardan yengeç bacaklarına benzer uzantılar geliştiği için ülser ve non-ülser tümörler için "carcinomas ve carcinomas" terimlerini kullanmıştır.¹ Daha sonraları Celcus (M.Ö. 28-50), Latince "crab" yerine yunanca "cancer" terimini kullanmıştır. Bundan yaklaşık 150 yıl sonra ise Galen (M.S. 130-200), tümörler için Yunanca "Şişme" anlamına gelen "oncos" kelimesini kullanmıştır. Günümüzde onkoloji alanında uzmanlaşmış kişiler için kullanılan "oncologist" terimi de buradan gelmektedir.¹

Dünyada şimdiye kadar bilinen en eski kanser vakası M.Ö. 1500 yılında eski Mısır'da papirüs kağıdına dokümente edilmiş 8 adet meme kanseri olgusudur. Yine aynı belgede bu kanser vakaları için tedavi bulunmadığı sadece palyatif amaçlı tedavi yapıldığı yazılmıştır.²

VULVA KANSERLERİ

Skuamoz Hücreli Kanserler

Vulva kanserleri jinekolojik kanserlerin nadir görülen tipleri olmakla beraber tüm genital kanserlerin %3-4'ünü oluşturur.³

Vulva Kanserinin tedavisi ilk defa yaklaşık 100 yıl önce Basset⁴ ve daha sonra 1930 yılında Stoeckel⁵ tarafından tanımlanmış ve birçok jinekolog tarafından

Geliş tarihi: 25/10/2011

Kabul tarihi: 10/11/2011

Memorial Hastanesi Jinekolojik Onkoloji Departmanı, İSTANBUL

İletişim: Dr. Derin Kösebay

Memorial Hastanesi Jinekolojik Onkoloji Bölümü, İSTANBUL

hastalara uygulanmıştır. Bugünkü vulva kanserinde kullanılan yaklaşımları ilk uygulayanlar 1931 yılında Tayssig ve 1948 yılında Way'dir.⁶ Bu dönemdeki vulva kanseri tedavisi tümörün lokal olarak eksizye edilmesi, lokal vulvektomi, koagülasyon diatermi, radyoterapi veya lenfadenektomi ile beraber veya lenfadenektomisiz hemivulvektomiydi. Bu tedavilerin sonuçlarında en etkili tedavinin vulvektomi ve bilateral superfisyal ve derin lenfadenektomi olduğu görüldü.⁶ 1972 yılında De Valera yağlı doku içinde lenfoid dokunun bulunmasındaki zorlukları gündeme getirdi ve gerek radikal vulvektomi gereksede Wertheim operasyonu esnasında tüm lenf dokularının alınması için çok titiz ve dikkatli bir diseksiyonunun yapılmasının önemini vurguladı.⁴ Te Linde, De Valera'nın önerilerini takip ederek Cloquet nodüllerinin tüm vakalarda çıkarılarak frozen incelemeye gönderilmesini, bu nodlarda malignite saptanmaması durumunda ancak %3 oranında pelvik nodlar tutulacağı için sadece müsbet çıkan olgularda pelvik lenf nodlarının alınmasını uygun bulmuştur.⁴ Way 1978'de yaptığı çalışmada radikal vulvektomi+biletoreal inguinal lenfadenektomi opearasyonunda operatif morbitidenin çok yüksek olduğunu ve özellikle yara açılmasının ciddi bir sorun olduğunu bildirmiş.⁵ DiSaia 1979 yılında erken vakalarda bu kadar büyük cilt çıkarmak yerine üçlü insizyon tekniğinin yararlarından bahsetmiştir.⁷ Günümüzde çok yaygın şekilde bu yöntem uygulanmaktadır. Ayrıca o dönemden bugüne kadar vulva kanseri ile yapılan çalışmalar daha çok sentinel nodun belirlenmesine yönelik olmuştur ve bu konuda bir çok makale yayınlanmıştır. Metastatik olguların ilk yerinin sentinel nod olduğunun öne sürülmesi ve bu nodların histolojisinin geri kalan nodları yansıtması nedeni ile konu önem kazanmıştır.⁸

PREİNVAZİV VE İNVAZİV SERVİKS KANSERİ

Servikal İntraepitelyal Neoplazi

1910 yılında Rubin ilk defa gross tümörü bulunmayan hastaların serviks spesimenlerini histolojik olarak inceleyerek bugün ki "servikal karsinoma in situ"nun keşfedilmesindeki ilk adımları atmıştır.⁹ Rubin bu incelemeleri sonucunda sadece invazyonun değil hücrelerin intrinsik morfolojik özelliklerinin de neoplazi kriteri olduğunu öne sürmüştür.⁹ 1912 yılında Schottlander ve Kermauner Almanya'da bu konuda pek çok benzer çalışmalar yürütmüşlerdir.¹⁰ Bu ta-

rihten itibaren özellikle 1920'li ve 1930'lu yıllarda bir çok jinekolog tarafından bu lezyonların önemi tartışılmış ve erken evre serviks kanserindeki histolojik kriterler ortaya konulmaya çalışılmıştır.^{11,12} Tüm bu çalışmaların ışığında 1932 yılında Broder ilk defa "Karsinoma in Situ (CIS)" tanımını kullanan araştırmacı olmuştur.¹³ Ardından Te Linde,¹⁴ Novak¹⁵ ve Schmitz¹⁶ bu konudaki çalışmalarını sürdürmüştür. Çalışmalar özellikle 1920'li yılların sonunda preinva- zif servikal kanserin tasninde Dr. George Papanicolaou tarafından serviksten dökülen hücrelerin incelenmesi üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁷ Papanicolaou ilk araştırmasını 1928 yılında yapmış ancak ilk monograf (Uterus Kanserinin Vaginal Smear ile Tanısı) 1943 yılında Marchette ve Traut'un yardımları ile basılmıştır.¹⁷ İkinci Dünya Savaşı zamanında yaygın olarak kullanılmaya başlanan Pap smear testi günümüzde halen serviks kanserlerinde en önemli tarama testi olma özelliğini korumaktadır.

1962'de Douglas tarafından Pap smearin tanısallık özellikleri özetlenmiştir.¹⁸ Bu dönemde 20'ye yakın kullanılan terim "servikal intraepitelyal neoplazi (CIN)" başlığı altında toparlamıştır. Displazi ve carcino- ma in situ terimleri 1962'de "Birinci Uluslararası Eksfoliatif Sitoloji Kongresi"nde kabul edilmiştir.¹⁹

Papanicolaou ile hemen hemen aynı dönemlerde serviks kanseri taramasında Almanya'da 1925 yılında Hinselman tarafından ilk kolposkopi dizayn edilmiştir. İlk zamanlarında serviks kanseri taramasında kolposkopi ile Pap-smear testi bir yarış içine girmişken, daha sonraları kolposkopi anormal Pap-smear olgularında tanıyı tamamlayıcı diagnostik yöntem olarak yerini almıştır. 1940 yılında Hinselman ilk defa kolposkopi ile serviks kanserlerini damar yapılarını incelemiştir.²⁰ Ardından Johannisson ve arkadaşları bu konu üzerinde yoğunlaşmışlardır.²¹ Kolposkopinin yaygınlaşması 1960'lı yılların sonlarına denk gelmiştir. Bu konudaki en önemli adım Uluslararası Servikal Patoloji ve Kolposkopi Federasyonundaki komite tarafından 1976 yılında atılmıştır.²²

1974 yılında "Jinekolojik Onkoloji Grubu" lenfatik veya kan damarı invazyonun bulunmadığı 3 mm'den az stromal invazyonlu olguları ilk defa "mikroinva- ziv servikal kanserler" olarak tanımlamıştır.^{23,24}

1972 yılında Stefania Jablonskan Human Papillo- ma Virusunun (HPV) cilt kanserinde rol oynadığını öne sürmüş ardından 1976 yılında Harald zur Hausen HPV'nin serviks kanserinde rol oynadığını ön-

görmüştür. 1983 ve 1984 yıllarında zur Hausen ve arkadaşları serviks kanserinde özellikle rol alan tipinin HPV tip 16 ve 18 olduğunu bulmuşlardır.²⁵

HPV ve jinekolojik kanserler ile ilgili çalışmalar daha da ileri götürülerek HPV'nin serviks kanseri yanında vulvar intraepitelyal neoplazilerde ve vulva kanserlerindeki rolü netleşmiş, böylece günümüzde bu kanserden korunmak için HPV aşısı uygulanımı gündeme gelmiştir. Harald zur Hausen bu buluşu sayesinde 2008 yılında Nobel ödülü almıştır.

SERVIKS KANSERİ

19. yüzyılın sonlarına doğru serviks kanserli hastalara yaklaşım oldukça ümitsizdi ve etkili bir tedavi yöntemi olmadığında ortalama yaşam beklentisi 2 yıl kadardı.

Serviks kanseri için kayıtlı ilk histerektomi 1878 yılında Freund tarafından yapılmıştır.²⁶ Uterusun her iki tarafına 3 sütür koyarak (ovarium, rotundum, paraservikal ligamentlere) uterusu çıkarmıştır. 1880 yılına kadar 66 hastayı opere etmiş (%72 mortalite) ve iki sene içinde yaşayan tüm hastalar nüks etmiştir.²⁶ 1881 de Linkenheld nükslerin parametriumda kalan kanserli dokulardan kaynaklandığını düşünerek ilk defa parametriumları çıkarmıştır. 1894'de Mackenrodt üreterlerin korunarak parametrial rezeksiyonun genişletilmesini denemiştir,²⁷ 1895 yılında Clark John Hopkins Hastanesi'nde, üretere kateter koyarak parametriumları geniş olarak çıkarmıştır. Wertheim ise Viyanada Serviks Kanserinin tedavisinde radikal histerektomi yaptığı 26 vakalık ilk serisini yayınlamıştır.²⁸ 1911 yılına kadar 500 radikal ameliyat yapmış ve tekniğininde radikal abdominal histerektomi + parametrektomi + vaginal kafın 1/3'nün çıkarılması ve bu işlemlerde üreter diseksiyonunun yapılması olarak özetlemişlerdir.²⁸ Daha sonraki yıllarda Wertheim, ameliyatına Pelvik lenfadenektomi de ilave etmiştir.

Radikal Cerrahide Lenfadenektominin Gelişimi

Cruveilhier 1834 yılında, Wagner 1858 yılında serviks kanserinde pelvik nodlara invazyon olabileceğini düşünmüş ve serviks kanserinden ölenlerin %50'sinde pelvik nodları (+) bulmuşlardır. White 1891'de, Mackenrodt 1894'de serviks palpasyonu normal olsa bile parametrial dokularda lenflerin (+) olabileceğini göstermişlerdir. Peiser 1898'de uterusun

lenfatik sistemini tanımlamış ve parametriumların total eksizyonunun gerekli olduğunu bildirmiştir.²⁹ 1902'de Schauta tümör yayılımının palpabl olmayan lenflerde de olabileceğini göstererek sistemik lenfadenektomi önermiştir.²⁸ 1919'da Latzko ve Schiffmann operasyona sistemik lenadenektomi ile başlamışlar, 1943'de Taussing ve 1945'de Meigs paravesikal ve pararektal alanların açılarak üreterin izole edilmesini ve sakrouterin ligamentin açığa çıkarılarak sakruma yakın kesilmesini tavsiye etmişlerdir.²⁸ Onlarda operasyona Latzko tekniğinde olduğu gibi lenfadenektomi ile başlamışlardır.

Bu zamanlarda hem erken hem de ileri evre olgularda aynı tedavi yöntemi uygulandığı için hastalığın evrelemesinin yapılması gerekliliği önem kazandı. Yirminci yüzyılın başında "Alman Jinekoloji Topluluğu" serviks kanserinde klinik bir evreleme yayınladı.³⁰ Bu evreleme daha çok hastalığın opere edilebilirliğine göre yapılmıştı. 1929 yılında ise League of Nations (LON) Kanser Komitesi anatomik yayılım göre bir evreleme yaptı.

1950 yılında FIGO (International Federation of Gynecology and Obstetrics) LON'un klinik evrelemesine intraepitelyal veya preinvazif kanserleri içeren Evre 0'ı ekleyerek evrelemeyi modifiye ederek yeniledi.³¹

1958 yılında Blaikley, Kottmeier, Maritus ve Meigs her evredeki olguların yaşam süresinde farklılıklar bulunduğunu tesbit ederek evreleri altgruplara ayırdı.³⁰ 1961 yılında FIGO evrelemesinde yapılan bu modifikasyonlar kabul edildi.²⁷ 1967'de FIGO radikal lenfadenektomi için en az 20 lenf nodu çıkarılmasının gerektiğini bildirdi. 1970'de De Valle ve Napolitano lenfadenektomiye inferior mezenterik arter hizasına kadar yapmaya başladılar 1980'li yıllarda paraaortik lenfadenektomi inferior mezenterik arter seviyesinden renal arter seviyesine kadar yapılmaya başlandı. Yine bu yıllarda Ellis, Heddle ve Tulandi peritonizasyonun gereksiz olduğunu ve bu şekilde yapılan ameliyatlarda lenfokist oranında en az %30 oranında azalma olduğunu gösterdiler.³² Yine bu yıllara kadar vaginanın sirküler dikilerek açık bırakılması işleminde vazgeçildi. 1974 yılında üreteral obstrüksiyon ve preklinik invazif karsinom subgrupları ve mikroinvazif kanserleride içine alan bir modifikasyon daha yapıldı. Serviks kanserinde bugün kullanılan en son evreleme 2010 yılında FIGO evrelemesinin revize edilmesiyle oluşturulmuştur.

RADİKAL VAGİNAL HİSTEREKTOMİ

1822'de Sauter ilk defa kanserli bir uterusu vaginadan çıkarmıştır. Mortalite ve morbiditesi çok yüksek olan bu yöntem 1830 yılında bırakılmıştır.³³

1878'de Cherny yeni bir metod geliştirerek serviks kanserinde vaginal histerektomiye başlamış. 1893'de Schuchardt paravinal insizyonu ilk defa uygulamıştır.³⁴

1901'de Schauta şişman ve sistemik hastalığı nedeni ile abdominal ameliyat olamayanlara vaginal operasyon uygulamıştır (operasyon mortalitesi %2,3, 5 yıllık sağ kalım %40). Schauta lenf nodu diseksiyonunu yapmamıştır.³³

Staude 1902, Stoeckel 1928'de Pelvik palpabl lenf nodlarını bileteral vaginoperineal insizyon ile çıkarmışlardır. Navratil 1949 radikal vaginal histerektomi + ekstraperitoneal lenfadenektomiye yapmış ve 1945'de Evre I vakalarda radikal vaginal histerektominin yeterli olacağını bildirmiştir.³⁵

McCall 1959'da bu yöntemle tedavi edilen 95 olguluk serisini yayınlamış ve 1963'de FIGO Evre I vakalarda %90 oranında 5 yıllık sağkalım bildirmiştir. Aynı yıllarda Burghard Radikal Vaginal Histerektomi yaptığı vakalarda lenfatik yayılım varsa 3 hafta sonra ekstraperitoneal lenfadenektomi yapmıştır.

Dargent 1988'de Laparoskopik lenfadenektomi ardından radikal vaginal histerektomiye yapmıştır.³⁶

ORGAN KORUYUCU CERRAHİ

Radikal Vaginal Trakelektomi

1981 yılında Aburel (Romanya) serviks kanserinde ilk defa konservatif cerrahiye denemiştir (Abdominal Subfundik Radikal Histerektomi). Bu metodla hiç gebelik oluşmadığı için yöntem terkedilmişti.³⁷

1987 yılında Dargent Radikal vaginal trakelektomi + Laparoskopik pelvik lenfadenektomi'yi tarif etmiştir. 1987-1996 yılları arasında 47 Radikal vaginal trakelektomi yapmış ve sonuçlarını yayınlamıştır. Dargent'in serisinde %4 oranında rekürrens ve %27 civarında gebelik elde etmiştir.³⁸

Radikal Abdominal Trakelektomi

1997 yılında ilk defa Radikal Abdominal Trakelektomi operasyonunu yapılmıştır.³⁹ Bu operasyon lenfadenektomiden sonra uterin arterlerin izolasyonu ve anastomozu + serviks ve parametriumun çıkarılması

şeklindeydi. 2001 yılında Rodriguez'in radikal abdominal trakelektomisi sayesinde ilk defa canlı bebek doğumu gerçekleşmiştir. 2003'de Palfalvi sadece ovarium damarlarını koruyarak 21 vaka opere etmiş bu vakalarda rekürrens saptanmamış ve 2 gebelik elde etmiştir.⁴⁰

2007'de Abu-Rustum sadece ovarian damarları koruyarak 42 vaka ameliyat etmiş ve rekürrens saptanmamış.⁴¹

PELVİK EKZANTERASYON

Bu ameliyatı ilk defa 1948 de Brunschwing yapmıştır ve operasyon mortalitesi %23 olarak bildirilmiştir.⁴² Bu güne kadarda bir çok seriler yayınlanmıştır. Günümüzde genel olarak operasyon mortalitesi %2-5 ve 5 yıllık sağ kalım %23-61 arasındadır.

LATERAL EXTENDED ENDOPELVİK REZEKSİYON (LEER)

Höckel 1999 yılında infrapelvik duvar rekürrenslerinin tedavi için bu operasyonu uygulamıştır.⁴³ 2008 yılında yayınladığı 100 vakalık seride 5 yıllık rekürrensiz sağ kalım %55, operasyon morbiditesi ise %70 olarak bulunmuştur.⁴³

SİNİR KORUYUCU CERRAHİ (NERVE SPARING RADICAL HYSTERECTOMY)

1961 yılında Kobayashi ve 1988 yılında Sakakamoto kardinal ligamentin nöral ve vasküler komponentini göstermişler ve Tokyo metodunu geliştirmişlerdir. 1998'de Höckel liposuction-asiste nerve-sparing radikal Histerektomi serisini (n=7) yayınlamış. Aynı metod ile 2001 yılında Horn, Fischer, Höckel 30 vakalık serilerini yayınlamıştır.⁴⁴ 2004 yılında ise Raspagliesi Nerve-sparing için CUSA'yı kullanmıştır.⁴⁵

LAPAROSKOPİK RADİKAL CERRAHİ

Querle D. 1991 yılında ilk defa laparoskopik pelvik lenfadenektomi yapmıştır. Nezhat C.R. 1992'de ilk defa laparoskopik radikal histerektomi pelvik-pa-raaortik lenfadenektomi vakasını olgu sunumu olarak bildirmiştir.

Childers 1992'de 18 vakalık bir seri, Nezhat C.R.'1993 de 19 vakalık bir seri Querleu D 1993 de 8 vakalık birer seri yayınlamışlardır.^{46,47}

ROBOTİK RADİKAL HİSTEREKTOMİ

Sert B.M. 2006 yılında ilk defa robotik radikal histerektomi ve pelvik lenfadenektomi yapmış ve 2007'de 15 vakalık bir serisini yayınlamıştır.⁴⁸

Nezhat F.R. 2006-2008 yılları arasında yaptığı 13 hastalık seriyi yayınlamış ve kendi yaptığı vakalarla sonuçları karşılaştırmış, morbidite ve cerrahi yeterlilik açısından bir fark olmadığını göstermiştir.⁴⁹

ENDOMETRİYAL HİPERPLAZİ VE ENDOMETRİYUM KANSERİ

1900'lu yılların başında Cullen ilk defa invaziv adenokanserlerin yanında bulunan prekürsör bir lezyonu tarif etmiştir.⁵⁰ Bu zamandan sonra yapılan araştırmalar sonucunda endometriyum kanserinin prekürsörü olan "endometriyal hiperplazi" terimi ortaya konulmuştur.^{51,52}

1947 yılında Gusberg ilk defa endometriyal hiperplaziyi basit, orta ve ciddi olarak sınıflandırmış,⁵³ ardından 1974 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından hiperplaziler kistik, adenomatöz ve atipik olarak yeniden sınıflandırılmıştır.⁵⁴

Endometriyumdaki hiperplazi ve kanser arasındaki ilişki açısından zaman içinde en çok dikkat çeken konu tamoksifen olmuştur. 1960'lı yıllarda İngiltere'de kontraseptif amaçlı sentezlenen tamoksifenin hayvan deneylerinde meme kanserini baskıladığının görülmesi üzerine 1977 yılında metastatik meme kanserli olgularda tedavi seçeneği olarak A.B.D.'de FDA (Food Drug Administration) tarafından kabul edilmiştir.⁵⁵ Bundan yaklaşık 15 yıl sonra premenopozal meme kanseri olgularında da tedavi seçeneği olarak yerini almıştır. Bu yıllardan sonra tamoksifen kullanan hastalarda yapılan klinik çalışmalarda endometriyum kanserinde bir artış saptanmış ve ilk defa 1985'de Killacke ve arkadaşları tarafından tamoksifen ve endometriyum kanseri arasındaki ilişki bildirilmiştir. 1996 yılında ise "International Agency for Research on Cancer (IARC)" tamoksifeni "grup I (insan) karsinogeni" olarak sınıflandırmıştır.⁵⁶

OVER KANSERİ

1865 yılında Dr. Charles G. Ritchies'in makalesinde, over ile ilgili patolojilerin, ilk defa Morgagni tarafından tanındığını yazmıştır.⁵⁷ Ondokuzuncu yüzyılda cerrahi olarak batının eksplorasyonunun yaygın-

laşmasından sonra over tümörleri konusundaki bilgiler hızla artmıştır. 1809 yılında Dr. Ephraim McDowell ilk ooforektomi ameliyatını gerçekleştirmiştir.⁵⁸

Bu dönemden sonra çalışmalar over tümörü konusunda hızlanmış pek çok bilim adamı çeşitli yayınlar yazmıştır. 1870 yılında Henrich Waldeyer epitelyal over tümörleri konusunda oldukça uzun bir yazı yayınlamıştır.⁵⁹ 1870'li yıllarda E. Randolph Peaslee (60) ve over kanserinin en önde gelen cerrahlarından Spencer Wells⁶¹ over kanserleri ile ilgili 2 kitap yayınlamışlar ve burada over kanserlerini adenoid, fibroz ve malign olarak gruplara ayırmış bugün için kullanılan seröz papiller, borderline tümörler ve ovaryen fibromlar için ilk tanımlar yayınlanmıştır. İlerleyen yıllarda 19. yüzyılın sonlarında Alman araştırmacı Herman Johannes Pfannenstiel "Veit's Handbook of Gynecology" kitabı ile over kanseri ile ilgili bilgilere büyük katkılarda bulunmuştur.⁶² İlerleyen yıllarda jinekologlar ve patoloğlar tarafından epitelyal over kanserleri yanında germ hücreli over tümörleri ve trofoblastik tümörler tanımlanmıştır. Over kanseri evrelemesi diğer birçok kanserlerde olduğu gibi çeşitli kereler değişikliğe uğramış en son FIGO 2010'da sınıflama tekrar ufak değişikliklere tabi tutulmuştur. Ailesel over kanserleri konusunda da geniş çalışmalar yapılmıştır. Gerçek herediter over kanserlerinin BRCA 1 ve 2 mutasyonları sonucu olduğu gösterilmiş, Cramer ve arkadaşları over kanseri etyolojisinde talk kullanımının önemini belirtmişlerdir.⁶³ Gross 1994'de oral kontraseptiflerin over kanser riskini önemli oranda düşürdüğünü bildirmiştir.⁶⁴ Erken tanı konusundada pek çok çalışma yapılmışsa da bu konuda henüz fazla bir başarı sağlanamamıştır. Bast ilk defa CA125'i göstermiş, Nilof ve arkadaşları ilerlemiş tuba, over ve endometriyum kanserlerinde CA125 seviyesinin arttığını bildirmişlerdir.⁶⁵ Second Look Operasyonu ilk defa 1940 yılında Owen Wangenstein tarafından kolon kanserli bir hastaya yapılmış ve daha sonra over kanseri tedavisi içinde yer almıştır. Günümüzde bu operasyon nadiren kullanılmaktadır. İleri evre over kanserlerinde debulking işleminin önemi artmış ve agresif cerrahinin sağ kalıma etkisi pek çok çalışma ile gösterilmiştir. Son yıllarda cerrahi tedavi planı içine alınan üst abdomen cerrahisinin de sağ kalıma olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Cerrahi tedaviden sonra adjuvan tedavi olarak kemoterapötik çeşitli ajanlar geliştirilmiştir. Wiltsaw ve Kroner 1976'da Sisplatinin etkinliğini göstermişler

ve bu uygulama günümüze kadar geniş bir kullanım alanı bulmuştur.⁶⁶ Daha sonra Paklitaksel, Topetekan, Gensitabin, Lipozomal Doksorubisin, Docetaxel ve daha pek çok kemoterapik ajan over kanseri tedavisinde yer almış ve ileri vakalarda bu preparatlar kombine şekilde kullanılmıştır. Markmann 1992'de intraperitoneal kemoterapi sonuçlarını ve intraperitoneal kemoterapide kullandığı çeşitli ajanlarla aldığı sonuçları (1994) yayınlamıştır. Son yıllarda gen tedavisi ile ilgili birçok çalışma da yapılmaktadır.⁶⁷

TÜRKİYE'DE JİNEKOLOJİK ONKOLOJİNİN TARİHÇESİ

Türkiye'nin ilk Tıp Fakültesi II Mahmut'un emri ile 14 Mart 1827 tarihinde Tıphane adı ile kuruldu. 1836 yılında adı Tıphane ve Cerrahhane, 1839'da da "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane", 1876'de "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane" oldu. Kuruluşundan sonra birçok kere yer değiştirmek zorunda kalındı ve nihayet 1903'de Haydarpaşa'daki binaya taşınarak eğitimini sürdürdü.

1870 yıllarından sonra yurt dışına öğrenci gönderilmeye başlandı. Bunların içinde Besim Ömer Paşa Fransa'da 5 yıl eğitim almış ve bu dönemdeki tıpta oluşan önemli yenilikleri İstanbul'da uygulamaya başlamıştır (Pastörün mikrobiyoloji reformu gibi). Bu sayede doğum ve ameliyatlarda mortaliteyi çok önemli ölçüde düşürmüş ve büyük ameliyatların yapılabilmesine imkan sağlamıştır.⁶⁸

1890'da Cemil Paşa'nın yaptığı çok ciddi ve başarılı ameliyatlar jinekolojik cerrahinin başlangıcı sayılabilir.

1898'de kurulan Gülhane'de ilk Röntgen laboratuvarının kurulması jinekolojik tanı ve tedaviyi etkileyen önemli bir gelişme olmuştur.⁶⁹

1902'de Asaf Derviş Paşa ilk Jinekoloji Kliniğini kurmuş ve jinekolojik cerrahide büyük gelişim sağlamıştır.⁶⁹

Tıp Fakültesi 1903'de Haydarpaşa'ya taşındıktan sonra 1908'de Cemil Topuzlu dekan olmuş ve Sivil Tıp fakültesini Haydarpaşa'daki Askeri Tıp Fakültesi ile birleştirmiştir. 1909'da Sivil Tıbbiyenin Kadırga'daki boşalttığı binalar da Besim Ömer Paşa'nın Doğum Kliniği olmuştur.⁶⁸ Asaf Derviş paşanın Jinekoloji Kliniği Haydarpaşaya yerleşmiş, Gülhane Kadın Doğum Kliniği ise Refik Münir Paşa tarafından idare edilmeye başlanmış ve böylece İstanbul'da 3 ayrı akademik kuruluş oluşmuştur.⁷⁰

Cumhuriyetin ilk yıllarında, İsviçre'de Tıp Fakültesini bitiren Naşit Erez 1925'de Kadırga Doğumevi'nde, Askeri Tıbbiye'yi bitiren Ali Esat Birol ise 1923'de Gülhane'de Jinekoloji Kliniğinde çalışmaya başladılar.^{70,71}

1924 yılında Tefik Remzi Kazancıgil Kadırga'ya doçent olarak alındı. T.R. Kazancıgilin burada kurduğu Patoloji laboratuvarı Jineko-Patoloji'nin nüvesini oluşturur. Bu laboratuara zamanın ünlü Patoloji hocası Hamdi Suat büyük destek vermiştir.

1926'da İstanbul Belediyesi'nin yardımları ile ilk Radyum satın alınmış ve jinekolojik Kanserlerin tedavisinde kullanılmaya başlamıştır ve sonuçlar 1929 Milli Türk Tıp Kongresi'nde yayınlanmıştır.^{69,72}

1933 Üniversite reformundan sonra Haseki'de, W. Liepmann kürsü başkanı T.R.Kazancıgil yardımcısı olarak çalışmaya başlamış, daha sonra Naşit Erez, Kamil Akol ve İbrahim Sadık Berkan doçent olarak Haseki'deki kadroya dahil olmuşlardır. Bu dönemde W.Liepmann'ın radikal kanser ameliyatlarını başarı ile yaptığını görüyoruz.⁷²

1942 yılında Naşit Erez Çapa'da kurulan II. Kadın Doğum Kliniğine atanmıştır. Gülhane Ankara'ya taşınmış, başına Ali Esat Birol atanmış ve geniş bir kadro kurmuştur. Daha sonraları bu kadrodan Saim Sağlık ile Halit Kamgözen Gülhane'yi, Şerif Çanga ve Ahmet Esendal ise, Ankara Kadın-Doğum Kliniği'ni kurmuşlardır.

Bu yıllarda Ankara Doğum Evi (Zekai Tahir Burak) ve İstanbul'da Zeynep Kamil (Eyüp Bey ve Fahri Atabey), Sağlık Bakanlığı tarafından kurulan önemli merkezlerdir.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 1967 yılına kadar tek tıp fakültesi olarak eğitim yapmış, fakat artan öğrenci sayısı, kliniklerin çok dağınık olması (Temel Bilimler Beyazıt'ta, Klinikler Bakırköy, Şişli Çocuk Hastahanesi, Haseki, Çapa ve Cerrahpaşa'da) gözönüne alınıp, 1967'de ikiye bölünerek Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve İstanbul Tıp Fakültesi ortaya çıkmıştır.⁷³

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ülkemizdeki hekim sayısı çok yetersizdi. 1923 yılında Türkiye'de toplam 554 hekim olduğu sanılıyor. Bu sayı 1935'de 1625'e çıkmış, 1933 reformundan sonra yılda 150-250 arasında hekim yetiştirilmeye başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi'nin talebe sayısındaki giderek görülen artış, yeni bir tıp fakültesinin kuruluşunu kaçınılmaz hale getirdi. 1937 yılında Mustafa Kemal Atatürk, meclis açılışı konuşmasında Ankara ve Van'da birer

üniversite açılması gerektiğini belirtti. O günkü şartlar içinde Ankara'da ikinci bir üniversitenin kurulması uzunca bir zaman gecikti. Ancak 1945 yılında, 19 Ekim Cuma günü saat 11:00'de, Cebeci Hastanesi'nin Gülhane Büyük Dersanesi'nde, İsmet İnönü Ankara Tıp Fakültesi'ni eğitime açtı.

Bu kısa hatırlatmadan sonra Jinekolojik Onkoloji'de yapılanları özetlemeye çalışacağız...

1970'li yıllara kadar yapılanların çoğunun yazılı hale getirilmemesi, bu nedenle literatür taramasının çok eksik olması, ancak ulaşılabilen bilgileri burada kayda geçirebilmemize neden oldu.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTELERİ

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniğinin Kuruluşu ve Gelişimi

1933 reformu ile gelen Wilhelm Lipmann (1878-1939), Berlin Kadın Doğum Kliniği Direktörü, zamanın en büyük hocalarından Boom'un yanında yetişmiştir.⁷⁴ Geldiği Haseki Kadın Doğum Kliniğinde, ilk defa Aseptik Servisine bağlı bir "kansere" koğuşturmuş ve radikal jinekolojik kanser ameliyatlarını başarı ile yapmıştır.

T. R. Kazancıgil 1918 yılında İstanbul Üniversitesi'nden başarı ile mezun olunca, Fakülte tarafından Radyoloji ve Işın tedavisi-Radyum konusunda eğitim alması için Berlin'e Boom'un Kliniğine gönderilir. Burada ışın tedavisini öğrenirken kliniğin Jineko-Patoloji laboratuvarı şefi Meyer'inde pratiklerine katılır daha sonra Cenevre ve Paris'de de çalışarak 1924 de İstanbul'a döner. 1929 da Radyum Tedavisinin temel bilgilerini bir kitap halinde toplar.⁷² 1930 yılında İstanbul Tıp Fakültesi mecmuasında Türkiye'de ilk defa histopatolojik tanılarını konulan kanserli hastaların Radyum tedavi sonuçlarını yayımlar.⁷²

Kadın Doğum Kliniğinin içinde kurulan Patoloji Laboratuvarı T. R. Kazancıgil'in kişisel çabaları ile gelişmiş ve uluslararası tanınan, bilinen bir merkez haline gelmiştir. 1933 Reformu ile Türkiye'ye gelen patoloji hocası Prof. Dr. Schwartz. T. R. Kazancıgil'e destek vermiş ve Türkiye'den ayrılana kadar ilgisini devam ettirmiştir. 1939'da Servet Güvener kliniğe asistan olarak girmiş ve vefat ettiği 1993 yılına kadar büyük bir heyecan ve özveri ile Jineko-Patoloji Laboratuvarı'nda çalışmalarını sürdürmüştür. 1946 yılında Rıza Onarır asistanlığa müracaat edince ona önce Patoloji ihtisası yapıp sonra Kadın Doğuma gelmesi

söylenir. Rıza Onarır Schwartz'ın yanında patoloji eğitimini alır ve daha sonra Kadın Doğum Kliniği elamanı olarak çalışırken Servet Güvener'in yanında Jineko-Patoloji laboratuvarında da çalışmaya başlar. 1945'de fotoğraf tekniklerini iyi bilen Cebbar Hülagü kliniğe asistan olur ve o da bir Mikro-Fotograf laboratuvarı kurarak Patoloji Laboratuvarının eğitimdeki yerini daha da arttırır.^{75, 76,77} Bu arada Sitolojik tanı (Vaginal Smear) önemli bir tanı yöntemi haline gelmiştir. Güvener ve Onarır Almanya'da ve Fransa'da bu konuda eğitim alırlar. Aynı yıllarda Nuri Sağıroğlu da sitolojiye ilgi duyar ancak uzman olduktan sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne ünlü Patolog Ayre'nin yanına gider. Türkiye'ye döndüğünde Hacettepe Tıp Fakültesi'nde profesör olur ve Sitoloji Bölümünün Başkanlığını yapar.⁷⁵

T.R.Kazancıgil büyük bir özenle hazırladığı Jinekolojik Patoloji Atlası adlı kitabını 1951'de İstanbul'da, 1952'de de Paris'te yayınlamıştır. Bu eser uzun yıllar literatürde kaynak kitap olarak gösterilmiştir.⁷⁵ Bu kitabın bir önemli özelliği de yalnız Haseki Kadın Doğum materyelinden yararlanılmış olmasıdır.

1979'da Rıza Onarır kendi isteği ile emekli olup klinikten ayrılır. 1966'da asistan olan Engin Erkün'de patoloji bölümüne ilgi duymuş ve o da emekli olana kadar Servet Güvener'le beraber Jinekolojik-Patoloji laboratuvarında çalışmıştır.

1995 yılında dekanlığın verdiği bir karar ile yetmiş küsur yıllık Kadın Doğum Kliniği içindeki Jinekolojik-Patoloji Laboratuvarın İdaresi Patoloji ana bilim dalına devredilir. Dr. Nafi Oruç, Dr. Zerrin Calay ve Dr.Şennur İlvan beraberce bu bölümü yaklaşık on yıl idare ederler. Daha sonra 2005 yılında Jineko-Patoloji Laboratuvarı Kadın Doğum Kliniği içinden tamamen çıkarılarak Patoloji Ana Bilim dalı içine alınır.

Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği 27 Temmuz 1967 tarihinde kurulan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ndeki yeni binasında çalışmalarına başlamış ve o tarihten itibaren Prof. Dr. Ziya Üstün, Prof. Dr. Rıza Onarır, Doç. Dr. Cezmi Kazancıgil kanser hastalarının cerrahi tedavisi ilgilenmişler ve zaman zaman radikal kanser ameliyatları yapmışlardır.

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde, Dr. Turgay Atasü ve Dr. Selçuk Erez, 1973 yılından itibaren, kürsü başkanı olan Prof. Dr. Rükneddin Tözüm'ün teşvik ve destekleriyle, radikal kanser ameliyatlarını yapmaya başlamışlar, 1976'da Dr. Engin Erkün, 1977'de Dr. Derin Kösebay, bu guruba dahil olmuşlardır.

1980 yılında Cerrahpaşa gurubu Wertheim–Meigs ameliyat sonuçlarını tebliğ ettiler ve aynı yıl Dr. Turgay Atasü'nün gayretleri ile çekilen Wertheim ameliyatı filmi İstanbul'da yapılan bir bilimsel toplantıda takdim edildi. Dr. Turgay Atasü 1986'da Editörlüğünü yaptığı Over Kanseri ve Tedavisi (Ofset matbaası), 1996'da Dr. Kılıç Aydınli ile beraber yazdığı Jinekolojik Onkoloji (Yayıncılık Matbaası) kitabını ve 1999'da aynı kitabı (Jinekolojik Onkoloji) genişletilmiş olarak yayınladı.

JİNEKOLOJİK ONKOLOJİ DERNEĞİNİN KURULMASI

1989 yılında Prof. Dr. Turgay Atasü, Prof. Dr. Refik Çapanoğlu, Prof. Dr. Sakıp Pekin, Prof. Dr. Selçuk Erez, Prof. Dr. Engin Erkün, Prof. Dr. Derin Kösebay, Prof. Dr. Ali Ayhan, Doç. Dr. Teksen Çamlıbel ve Doç. Dr. Kılıç Aydınli bir araya gelerek Jinekolojik Onkoloji Derneği'ni kurdu. 1991 yılından sonra Ankara Hacettepe Tıp Fakültesi'nden Ali Ayhan, İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden Derin Kösebay dönüşümlü olarak Başkanlık görevini üstlendiler. 1994-1995 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Dr. Ergin Bengisu 2007-2008 yılları arasındada Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden Macit Arvas başkanlık görevini üstlendi. 2009 yılında dernek Türk Jinekolojik Onkoloji Derneği adını aldı ve halen başkanı Prof. Dr. Ali Ayhan'dır.

JİNEKOLOJİK ONKOLOJİ BİLİM DALININ KURULMASI

1989 yılında YÖK'ün kararı ile Türkiye'de ilk defa İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Jinekolojik Onkoloji Bilim dalı kuruldu. Bilim dalının ilk başkanı Prof. Dr. Engin Erkün oldu. 1991 yılından sonra Prof. Dr. Derin Kösebay klinikten ayrıldığı 2006 yılına kadar bu görevi üstlendi. Jinekolojik Onkoloji Bilim dalı Kadın Doğum Kliniği içinde bir poliklinik odasında çalışmaya başladı. 1993 yılında eskiden Nöroşuriji Kliniği'nin kullandığı Cerrahpaşa'nın en eski ve en görkemli binası o günkü kürsü başkanı Prof. Dr. Necati Tolun'un gayretleri ile Jinekolojik Onkoloji Bilim Dalına tahsis edildi. Bina Sabancı ailesinin katkıları ile tamamen elden geçirildi restore edildi. İçinde iki ameliyathanesi, 28 hasta yatağı, kemoterapi üniteleri, yoğun bakım ünitesi, 2 poliklinik ve 60 kişilik konferans salonu ile modern örnek bir ünite hali-

ne geldi. Jinekolojik Onkoloji Bilim dalında çalışan öğretim üyelerinin büyük gayretleri ile binanın iç ihtiyaçlarının çoğu ve tıbbi araç gereç üniversite dışından temin edildi ve 1993 yılında Jinekolojik Onkoloji bu modern binada çalışmaya başladı. 2006 yılında Prof. Dr. Derin Kösebayın üniversiteden kendi arzusu ile ayrılmasından sonra Bilim Dalı Başkanlığına Prof. Dr. Macit Arvas seçildi. Prof. Dr. Macit Arvas ve Doç. Dr. Altay Gezer Genital HPV adlı bir kitap yazdılar (2007, İstanbul Medikal Yayıncılık). Halen Jinekolojik Onkoloji Bilim dalında Prof. Dr. Macit Arvas, Prof. Dr. Cevdet Şanioğlu, Prof. Dr. Fuat Demirkıran ve Prof. Dr. Tugan Beşe görev yapmaktadır.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ (ÇAPA) KADIN HASTALIKLARI VE DOĞUM KLİNİĞİ

1942 yılında Naşit Erez'in Çapa Kadın Doğum Kliniğine atanması ile II Kadın Doğum Kliniği olarak faaliyete geçti. O yıllardan sonra Dr. Ertuğrul Yenen, Dr. Cevat Babuna, Dr. Yalçın Eğeci kanser cerrahisi ile ilgilenmişlerdir.

Kliniğin öğretim üyelerinden Dr. Orhan Esen'nin Patoloji ihtisası vardı ve o da Kadın Doğum Kliniği içinde bir Patoloji laboratuvarı kurarak Jineko-Patolojinin ilk adımlarını attı. Daha sonraki yıllarda Dr. Sina Tükel ve Dr. Necmettin İçli Kliniğin Jinekolojik-Patoloji Laboratuvarının sorumluluğunu üstlendiler. 1990'lı yıllardan sonra genel patoloji ana bilim dalı içindeki Jineko-Patoloji bilim dalı Prof. Dr. Altan İplikçi'nin başkanlığında bu görevi yürütmeye başladı.

Cerrahpaşa'dan sonra 1999 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Çapa Kadın Doğum Kliniği'nde de Jinekolojik Onkoloji Bilim Dalı kuruldu. Bilim dalının ilk başkanı Dr. İsmet Nartel oldu. Daha sonra Dr. Ergin Bengisu ve Dr. Sinan Berkman dönüşümlü olarak Bilim dalı başkanlığını yürüttüler. Halen Prof. Dr. Sinan Berkman, Prof. Dr. Ergin Bengisu, Prof. Dr. Yavuz Salihoğlu, Doç. Dr. Samet Topuz Jinekolojik Onkoloji bölümünde görev yapmaktadır.

HACETTEPE TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

Hacettepe Kadın Doğum Kliniği 1964 yılında Dr. Çetin Kaya Aydar başkanlığında; Dr. Kemal Üstay, Dr. Muammer Alpay, Dr. Mithat Erdoğan, Dr. Vacit Özberkmen, Dr. Ünal Ural ve Dr. Eflatun Gökşin'den oluşan bir grup tarafından kuruldu. Amerika'dan ge-

len genç bir ekibin gayretleri ile birkaç odadan ibaret dar imkanlarla çalışmaya başladı. 1965 yılında Dr. Hüsnü Kişnişçi doçent oldu ve Kadın Doğum Kliniğinin başına geçti, daha sonra Dr. Nuri Sağıroğlu'da bu gruba katıldı ve Sitoloji laboratuvarını kurdu. 1968 yılında klinik içinde onkoloji konseyi (Jinekolog, patoloğ, medikal onkolog ve radyasyon onkoloğundan oluşan) kuruldu.

Dr. Mustafa Tuncer, Dr. Sakıp Pekin ve daha sonrada Dr. Ali Ayhan bu üniteye katıldı. 1980 yılından itibaren Doç. Dr. Dr. Ali Ayhan bu ünitenin sorumluluğunu üstlendi. 1982 yılında bu ünite modern anlamda bir jinekolojik onkoloji ünitesi haline geldi ve kemoterapiyi, jinekoloji servisi içinde uygulamaya başladı. Daha sonraki yıllarda bu üniteye Dr. Kunter Yüce ve Dr. Selçuk Tuncer katıldı.

1988 yılında profesör olan Dr. Ali Ayhan 2003 yılında Hacettepe Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı Başkanlığı'na seçildi.

Dr. Ali Ayhan'ın editörlüğünü yaptığı kitaplar:

Jinekolojik Onkoloji (P. J. Disaia'dan tercüme; 2003 Güneş Kitabevi)

Obstetrik ve Jinekoloji El Kitabı. ML Pernoll, MD., Palme Yayıncılık 2002 Çeviri Editörleri Prof. Dr. Ali Ayhan, Dr. Gürkan Bozdağ

Kadın Hastalıkları ve Doğum Bilgisi. Güneş Kitabevi 2. Baskı (2004), Prof. Dr. Tekin Durukan, Prof. Dr. Ali Ayhan, Prof. Dr. Timur Gürkan, Prof. Dr. Kunter Yüce, Prof. Dr. Lütfi S. Önderoğlu.

Dr. Ali Ayhan 2005-2009 yılları arasında ESGO yönetim kurulunda görev yaparak ülkemizi temsil etmiştir.

Dr. Ali Ayhan'ın Jinekolojik Onkoloji Derneği'nin başkanlığı sırasında ESGO'nun 2005 tarihli toplantısı İstanbul'da yapılmış ve ESGO'nun en başarılı ve yüksek katımlı toplantılarından biri olmuştur.

2007 yılında Dr. Ali Ayhan'ın emekli olmasından sonra Dr. Kunter Yüce Bölüm Başkanlığına getirildi.

2004 yılında Prof. Dr. Kunter Yüce Servikal Patolojiler ve Kolposkopi Derneği'ni kurdu.

2004 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından KETEM adlı kanser erken teşhisini amaçlayan bir dernek kuruldu. 2008 yılında ülkenin hemen her şehrinde çalışmaya başlayan 81 merkez oluştu. Servikal patolojiler ve kolposkopi derneği KETEM'de çalışan ve bu organizasyonda görev alacak doktorların eğitiminde büyük rol oynadı; bilimsel toplantılar ve kolposkopi kursları düzenledi.

Hacettepe Tıp Fakültesi Patoloji Ana Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Türkan Küçükali ve Prof. Dr. Gamze Mocan Kuzey'in Jinekolojik patoloji ile olan ilgileri Hacettepe'de Jinekolojik Onkoloji bölümünün gelişmesinde önemli katkı sağlamıştır.

GAZİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1979 yılında Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisine bağlı Tıp Fakültesi olarak kuruldu, daha sonra 1982'de Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi adını aldı. İlk kürsü başkanı Prof. Dr. İlhan Önder'dir.

Zaman içinde gelişimini tamamlayan Kadın Doğum Kliniği 1988 yılında Kürsü kurulunda Jinekolojik Onkoloji ünitesi kurulmasına karar verdi. Bu ünite ilk görev alan Yard. Doç. Dr. Haldun Güner'dir. 1989'da doçent, 1996 yılında profesör olan Dr. Haldun Güner, bu bölümdeki çalışmalarına 2006'da doçent olan Dr. Anıl Onan ve 2007'de doçent olan Dr. Çağatay Taşkıran ile beraber halen devam etmektedir.

Pratik Jinekolojik Onkoloji (Jonathan S. Berek, N.F. Hacker) Prof. Dr. Haldun Güner çeviri editörü, 1997 Nobel Kitabevi.

"Jinekolojik Onkoloji" Kitap Editör Dr. Haldun Güner 1994, Çağdaş Medikal Kitabevi II. Baskı 1995, III. Baskı 2002, IV. Baskı 2010.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN HASTALIKLARI VE DOĞUM KLİNİĞİ

Bir süre Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ne bağlı olarak çalışmış, 1953 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlanmıştır. 1949 yılında klinik sorumluluğunu Prof. Dr. Şerif Çanga devralmış, 1967 yılında yeni binalarına geçmiş ve 1970 yılında Jinekolojik Onkoloji Ünitesi kurulmuştur. Ünitenin sorumluluğunu yüklenen Prof. Dr. Hikmet Yavuz, emeklilik sürecine kadar Jinekolojik Onkoloji Ünitesi başkanlığını yürütmüştür. Prof. Dr. Şerif Çanga ile başladığı, jinekolojik onkoloji çalışmalarını sürdürerek, pek çok radikal kanser ameliyatı yapmıştır. Bu dönemde tüm asistan ve uzmanlar dönüşümlü olarak, Jinekolojik Onkoloji Ünitesi'nde çalışmışlar, Dr. Yavuz Berkol ve Dr. Demir Özbaşar ağırlıklı olarak görev almışlardır. 80'li yılların ilk yarısına kadar, intrauterin ve servikal radyum uygulamaları kullanılmış, daha sonra yeni teknolojilerin gelişmesi ile bu uygulamalar, Jinekolojik

Onkoloji Ünitesi'nden kaldırılmıştır. 1985 yılından itibaren uzun süre anabilim dalı başkanlığını da yürüten Prof. Dr. Hikmet Yavuz ile beraber çalışan Prof. Dr. Sevgi Tezcan, aynı zamanda Jinekolojik Onkoloji Ünitesi'nin başkanlığını üstlenmiş ve emekli olarak ayrılana kadar sürdürmüştür. Prof. Dr. Sevgi Tezcan, aynı zamanda bir süre de Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmıştır. Daha sonra görevi, Prof. Dr. Hikmet Yavuz döneminden bu yana Jinekolojik Onkoloji Ünitesi'nde çalışan Prof. Dr. Fırat Ortaç üzerine almış, Prof. Dr. İlkan Dünder ve Prof. Dr. Mete Güngör ile beraber çalışmalarını sürdürmüştür. Prof. Dr. Fırat Ortaç, halen ünitenin başkanlığını yürütmektedir. Bu çalışmalar arasında Jinekolojik Onkolojide Endoskopik cerrahinin kullanılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

GÜLHANE ASKERİ TIP AKADEMİSİ KADIN HASTALIKLARI VE DOĞUM ANA BİLİM DALI

GATA 1909 yılında Müderris Asaf Derviş Paşa tarafından İstanbul'da Topkapı surları içerisinde Gülhane Askeri Tatbikat okulu Hastahanesinde kurulmuştur. 1920 yılına kadar Kliniği Dr. Asaf Derviş Paşa daha sonra 1931 yılına kadar Prof. Dr. Refik Münir Keskingil yönetmiş ve ardından Prof. Dr. Ali Esat Birol görevi devralmıştır. Dr. Ali Esat Birol 1938 tarihinde ilk defa rahim kanseri tedavisinde radyumu kullanmıştır. 1941 yılında Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği, Ankara Cebeci'ye nakledilmiş ve Dr. Ali Esat Birol radikal kanser ameliyatlarını burada da yapmaya başlamıştır. 1949-1974 yılları arasında Prof. Dr. Halit Kamgözen, Prof. Dr. Celalettin Peker klinik direktörlüğü yapmış, 1974 yılında göreve gelen Prof. Dr. Nazmi Sümer Jinekolojik Cerrahi alanında büyük gelişmeler kaydetmiştir. Daha sonra 1979-1988 yılları arasında Prof. Dr. Saim Mermut kürsü başkanı olmuştur. 1988-1995 yılları arasında Ana Bilim dalı başkanı olan Prof. Dr. İnal Ülgenalp klinikte Jinekolojik Onkoloji Ünitesinin kurulmasını sağlamıştır. 1989 yılında Doç. Dr. Saffet Dilek, Jinekolojik Onkoloji ünitesinde görev almış, 1995 yılında profesör olan Saffet Dilek, 2001 yılında emekli olmuş ve 2002 yılında Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Ana Bilim dalı başkanlığına atanmıştır. 2002-2003 yılları arasında kısa bir süre Ankara Zekai Tahir Burak Doğumevi Eğitim Araştırma Hastanesi Onkoloji Şefi olarak çalışmış, 2003'de tekrar Mer-

sin'deki görevine dönmüş ve halen Jinekolojik Onkoloji çalışmalarını Prof. Dr. Meral Aban ile beraber sürdürmektedir.

1996 yılında GATA Kadın Hastalıkları ve Doğum Ana Bilim Dalı'na yardımcı doçent olarak giren Dr. Müfit Cemal Yenen Fransa'da aldığı Jinekolojik Onkoloji ve Endoskopi eğitiminden sonra GATA Jinekolojik Onkoloji Ünitesinde görev yapmaya başladı. Doç. Dr. Müfit Cemal Yenen 2003'de Türkiye'de ilk defa Laparoskopik Retroperitoneal Paraoartik Lenfadenektomi yapmıştır. Halen jinekolojik onkoloji ünitesinin sorumluluğunu üstlenen Doç. Dr. Müfit Cemal Yenen çalışmalarına Doç. Dr. Murat Dede ve Yrd. Doç. Dr. İbrahim Alanbay ile beraber devam etmektedir.

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ KADIN HASTALIKLARI VE DOĞUM ANA BİLİM DALI

1994 yılında kurulmuş 1995 yılında asistan eğitimi-ne başlamıştır. 1997'de Adana'da, 2001'de Alanya'da, 2003'de Konya'da anabilim dalına bağlı bölümler açılmıştır. Jinekolojik onkoloji ile ilgili çalışmalar 2008'de Prof. Dr. Ali Ayhan'ın Başkent Üniversitesi'ne gelmesi ile daha hızlanmış. Prof. Dr. Esra Kuşcu ve Doç. Dr. Polat Dursun ile beraber jinekolojik onkoloji çalışmalarını başarı ile sürdürmektedir. 2008'de ESGO'nun Birinci Video Workshop toplantısı Ankara'da yapılmıştır. 2009'da Dr. Ali Ayhan editörlüğünü Dr. Murat Gültekin ve Dr. Polat Dursun'la beraber yaptıkları TEXTBOOK OF GYNAECOLOGICAL ONCOLOGY (Güneş Tıp Kitabevleri) kitabını hazırlamışlardır. Bu kitap ESGO Belgrad ve IGCS Prag ve ESGO Milan kongrelerinde tüm Avrupa da dağıtılmış ve büyük beğeni toplamıştır. Textbook of Gynecological Oncology, ESGO tarafından resmi eğitim kitabı olarak kabul edilmiş ve Türk editörlerin yazdığı jinekolojik onkoloji kitabı Avrupa'da ders kitabı haline gelmiştir. Ayrıca, Dr. Ali Ayhan ve Dr. Polat Dursun Türkiye'de 140 binden fazla hasta içeren ilk çok merkezli smear datasini toplayip bunu FIGO'nun yayın organı olan mecmuada yayınlamışlardır. Dr. Polat Dursun, 2011 yılında "World Gynecologic Oncology Publications and the Turkish Contribution to the Literature between 2000 and 2007." isimli makalede Türkiye'nin bu dönem içinde dünyada en çok yayın yapan 4. ülke ve Avrupa'da da ikinci ülke olduğunu yayınlamıştır.77 Prof. Dr. Ali Ayhan'ın ayrıca ESGO içinde ENYGO'nun (European Network of Young Gynaecologic Oncologists) kurulmasında da büyük çabaları olmuştur.

ETLİK ZÜBEYDE HANIM DOĞUMEVİ VE KADIN HASTALIKLARI EĞİTİM ARAŞTIRMA HASTANESİ JİNEKOLOJİK ONKOLOJİ KLİNİĞİ

1991 yılında kuruldu. İlk şef Dr. Bilal Sert'tir. 1992 yılında Doç. Dr. Ali Haberal Başhekim oldu ve 1998 yılında Kliniğin Şefi olan Doç. Dr. Faruk Köse ile beraber 2009 yılı sonuna kadar görevini sürdürmüş ve daha sonra Başkent Üniversitesine profesör kadrosu ile geçmiştir. Seksen Jinekolojik Onkoloji yatağı ile bu konuda Türkiye'deki en büyük merkezlerden biri olan Etlük Zübeyde Hanım Hastahanesi kurulduğu günden bu güne gelişimini sürdürmüş ve Jinekolojik Onkolojide birçok bilimsel yayına imzalarını atmışlardır. Kliniklerinde ciddi olarak çalışmalara katkı veren bir Jineko-Patoloji laboratuvarı da bulunmaktadır. Doç. Dr. Ali Haberal ayrıldıktan sonra Doç. Dr. Faruk Köse ile beraber Doç. Dr. Gökhan Tolunay, Dr. Nejat Özgül, Doç. Dr. Nurettin Boran çalışmalarına devam etmektedirler.

ZEKAI TAHİR BURAK HASTAHANESİ

1949 yılında açıldı. İlk başhekim Zekai Tahir Burak idi. 1950 yılında ihtisasına başlayan Dr. Ziya Durmuş 1962 yılında başhekim olmuş ve bu görevi 28 sene sürdürmüştür. Hastahanesi için pek çok yenilikleri getirmiş. Yüzelli yatağı olan hastaneyi 600 yatak kapasitesine çıkarmıştır. 1968 yılından itibaren Prof. Dr. Orhan Karacadağ ile beraber jinekolojik kanserlerin cerrahi tedavisine başlayarak pek çok radikal ameliyatı başarı ile yapmıştır. Dr. Ziya Durmuş'dan sonra Jinekolojik Onkoloji Bölümünde (1979-1992) Dr. Sırrı Koçak, (1986-1999) yılları arası Dr. Ömer Çobanoğlu ve Dr. Yusuf Ergün (1985-2007), Dr. Tuğrul Aydoğdu çalışmıştır. Ayrıca bu bölümde Dr. Esra Kuşçu, Dr. Mehmet Emin Soysal, Dr. Gürkan Zorlu ve Dr. Serdar Oğuz da görev almışlardır. Halen Jinekolojik Onkoloji Ünitesinde Doç. Dr. Tayfun Güngör ve Doç. Dr. İzzet Şahin, Dr. Hakan Yalçın, Dr. Mustafa Özat ve Dr. Bülent Özdal çalışmaktadır.

EGE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1958 yılında kuruldu. İlk kürsü başkanı Prof. Dr. Haluk Tavmergen'dir. 1972 yılında ikinci Kadın Doğum Kliniği açılınca Doç. Dr. Mustafa Eminoğlu, Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden Ege Tıp Fakültesi'ne geçmiştir.

1977'de ikinci Kadın-Doğum Kliniği'nde Dr. Mustafa Eminoğlu Jinekolojik Onkoloji Seksiyonunu kurmuş ve jinekolojik kanserlerin tedavisi konusunda yoğun olarak çalışmalara başlamıştır. Üniversiteden ayrıldığı 1984 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Dr. Mustafa Eminoğlu 2002 yılında İzmir'de açılan Gazi Hastanesi'nde Jinekolojik kanserlerle ilgilenmeye tekrar başlamış ve vefat ettiği 2008 yılına kadar aynı sevk ve arzu ile çalışmalarına aralıksız devam etmiştir.

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde halen jinekolojik Onkoloji ile Prof. Dr. Yılmaz Dikmen başkanlığında Prof. Dr. Aydın Özşaran ve Doç. Dr. Coşan Terek ilgilenmektedir.

Ege Üniversitesi Patoloji bölümünde Prof. Dr. Yıldız Erkan uzun yıllar Jinekolojik Patoloji ile ilgilenmiş ve daha sonra Prof. Dr. Necmettin Özdemir bu görevi üstlenmiştir.

1991 yılında Ege Üniversitesi'ne bağlı Kanserle Savaş ve Uygulama Merkezi kurulmuş, merkezde kanser vakalarının kayda geçirilmesi, insidens ve epidemiyoloji ile ilgili veri toplamak, kanser hastalarının bilgilendirilmesi, halka yönelik çalışmalar ve kanser haftası düzenlemek, sağlık personelinin mezuniyet sonrası eğitimi (özellikle onkoloji hemşire eğitimi), hekimlerin eğitimi, kongre, sempozyum ve toplantılar düzenlemek (2004 yılında Jinekolojik Onkoloji Sempozyumunu yapmıştır) gibi görevleri üstlenerek çalışmalarına devam etmektedir.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN HASTALIKLARI VE DOĞUM ANA BİLİM DALI

1982 yılında kuruldu. Dr. Oktay Ertem Jinekolojik Onkoloji vakalarının tedavisi ile yoğun olarak uğraştı. 1993'de yardımcı doçent olarak göreve başlayan Dr. Turan Uslu, Dr. Oktay Ertem ile beraber 1998 yılında "Jinekolojik Onkoloji" adlı kitabı yazdılar (9 Eylül yayınları). Prof. Dr. Oktay Ertem Klinikten ayrıldıktan sonra jinekolojik onkoloji bölüm başkanı olan Prof. Dr. Turan Uslu jinekolojik kanserlerle ilgili çalışmalarını Prof. Dr. Uğur Saygılı ile beraber halen sürdürmektedir.

OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1970 yılında Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı bir Tıp Eğitim Programı olarak açıldı. 1973 yılında kuru-

lan Anadolu Üniversitesi'ne daha sonra da 1993 yılında kurulan Osman Gazi Üniversitesi'ne bağlandı.

1977 yılında Prof. Dr. Orhan Karacadağ başkanlığında çalışmalarına başladı. Dr. Sinan Özalp Hacettepe Üniversitesi'ni 1979 yılında tamamladı, 1981 yılında Hacettepe Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum bölümünde öğretim görevlisi olarak çalıştı ve daha sonra Osman Gazi Tıp Fakültesi Kadın Doğum bölümünde 1983 yılında yardımcı doçent, 1984 yılında da doçent, 1993-1995 yılları arasında Dekanlık görevini yaptı. 2000 yılında jinekolojik onkoloji bölümü kuruldu. Dr. Sinan Özalp jinekolojik onkolojide özellikle gestasyonel trofoblastik hastalıklar ile yoğun olarak çalıştı ve 1996 yılında Gestasyonel Trofoblastik Hastalık Bibliyografyası adlı bir de kitap yazdı. Kitabı 2001 yılında güncelleyerek tekrar yayınladı. Halen aynı klinikte Dr. Ömer Tarık Yalçın ile beraber çalışmalarına devam etmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1985 yılında kuruldu. 1986 yılında Yrd. Doç. Dr. Teksen Çamlıbel'in bölüm başkanlığında çalışmalara başladı. 1987 yılında kürsü başkanlığına Prof. Dr. Sakıp Pekin getirildi ve 1999 yılına kadar jinekolojik onkoloji bölümünü çalıştırdı ve emekli olup ayrılınca bir süre bu çalışmalar durdu. 2000 yılında kliniğe başlayan Dr. Hüseyin Hüsnü Gökaslan bu bölümün sorumluluğunu aldı. Dr. H. Hüsnü Gökaslan'ın başkanlığında Jinekolojik Onkoloji bölümünde Doç. Dr. Tanju Pekin de görev yapmaktadır.

ZEYNEP KAMIL HASTAHANESİ

Aslında 1896 yılında Sait Halim Paşa tarafından Doktor Cemil Topuzlu'ya özel cerrahi klinik olarak kullanılması için verilmiş, 1933'de İstanbul Belediyesi hastaneyi devralmış ve ilk Başhekim Eyüp Sabri Aksoy idaresinde 1952 yılına kadar çalışmıştır. 1952 yılında Dr. Fahri Atabey başhekim olmuş ve bundan sonra büyük bir hızla büyümüş ve bilimsel çalışmalarında hızlanmıştır. 1982 yılında Sağlık Bakanlığı'na devredilen hastanede 1994 yılında Prof. Dr. Orhan Karacadağ ve Prof. Dr. Sakıp Pekin zaman zaman davet edilerek jinekolojik kanserlere günümüz modern cerrahisinin uygulaması başlamış bu yıllarda şef muavini olan Doç. Dr. Ateş Karateke de ekibe katılmıştır. 2003 yılında Zeynep Kamil Hastanesinde Jinekolojik

Onkoloji ünitesi resmen kurulmuş ve 2007 yılında profesör olan Dr. Ateş Karateke başkanlığında çalışmaları halen devam etmektedir. Ateş Karateke aynı zamanda Yeditepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevini de yürütmektedir.

SSK BAKIRKÖY DOĞUM EVİ

1959 yılında 66 yatak kapasitesi ile kurulmuş, 1967'de 200 ve 1986 yılında ise 800 yatak kapasitesine ulaşmıştır. Doç. Dr. Ahmet Gürkılık 1985 yılında Bakırköy Doğumevi'nde çalışmaya başlamış ve 1990 yılında Jinekolojik Onkoloji bölümünü kurmuştur. Kuruluşunun ilk yıllarında zaman zaman Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum bölümünden yardım da alan Dr. Ahmet Gürkılık halen Dr. Ceyhan Numanoğlu ve Dr. Özgür Akbayır ile beraber çalışmalarına devam etmektedir.

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1996 yılında Dr. Tayyip Şimşek göreve başladık-tan sonra Jinekolojik Onkoloji vakalarının tedavisine ağırlık verilmiştir. Bugünkü modern onkolojik prensiplere uygun olarak hastaların tedavileri Prof. Dr. Tayyip Şimşek ve Dr. Murat Özekinci tarafından yapılmaktadır.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1970'de İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak kuruldu. 1975'de Bursa Tıp Fakültesi, 1990 yılında da Uludağ Üniversitesi adını aldı. Aynı yıl Dr. Tufan Bilgin uzman olarak Kadın Doğum Kliniğinde çalışmaya başladı ve 1992'de yardımcı doçentliğe, 1994 yılında da doçentliğe yükseldi. Bu tarihten itibaren Kliniğin Jinekolojik Onkoloji vakalarının tedavisi ile ilgilenen Dr. Tufan Bilgin 2000 yılında profesör oldu. 1996 yılında kliniğe giren Doç. Dr. Hakan Ozan ve 2006 yılında kliniğe giren Yrd. Doç. Dr. Kemal Özerkan ile beraber Jinekolojik Onkoloji çalışmalarına devam etmektedirler.

(EDİRNE) TRAKYA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1974 yılında kuruldu. 1982 yılına kadar İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi bünyesinde

eğitim yapıldı. 1982 yılında Edirne'de eğitime başlandıığında Kadın Doğum kliniği Ana Bilim dalı başkanı Doç. Dr. Turgut Yardım oldu. Klinikte özellikle jinekolojik kanserlerin erken tanısı ve kolposkopi üzerinde çalışmalar yapıldı. Kliniğe 1998-2004 yılları arasında katılan Doç Dr. Fatih Güçer Jinekolojik Onkoloji hastalarının tedavisinde, profesör olan Dr. Turgut Yardım'la beraber çalıştı.

ÇUKUROVA TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1975 yılında kuruldu. Kadın Doğum Kliniğinin ilk başkanı Prof. Dr. Nihat Arıdoğan'dır. Dr. Aytekin Altıntaş 1989 yılında yardımcı doçent olarak klinikte göreve başladı ve Prof. Dr. Nihat Arıdoğan'ın teşvikleri ile Jinekolojik Onkoloji konusunda ağırlıklı olarak çalışmaya başladı. 1992'de doçent, 1998'de de profesörlüğe yükseldi. Dr. Mehmet Ali Vardar da 1992 yılında yardımcı doçent olarak Çukurova Tıp Fakültesi Kadın Doğum Kliniği'nde Jinekolojik Onkoloji bölümünde çalışmaya başladı. Son olarak 2004 yılında guruba dahil olan Yrd. Doç. Dr. Ahmet Barış Güzel, Prof. Dr. Aytekin Altıntaş ve Prof. Dr. Mehmet Ali Vardar ile beraber Jinekolojik Onkoloji çalışmaları halen başarı ile devam etmektedir.

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

Dr. Hasan Bozkaya 1988 yılında yardımcı doçent kadrosu ile Kadın Doğum Kliniği'ne başladı. 1989 yılında doçent oldu ve aynı tarihte Ana Bilim Dalı başkanlığını da yürütmeye başladı. Bu tarihten itibaren jinekolojik onkoloji vakalarının tanı ve tedavisi ile yoğun olarak ilgilendi. 1994 yılında profesör oldu ve jinekolojik onkoloji ile ilgili çalışmaları halen devam etmektedir.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

Daha önceleri genel jinekolojik hastaların içerisinde değerlendirilen Jinekolojik Onkoloji hastaları 2002 yılından itibaren kısmen ayrı bir kategoride ele alınmaya başlanmış, 2004 yılında Yard. Doç. Dr. Hüsnü Çelik tarafından Jinekolojik Onkoloji Ünitesi'nin kurulmasıyla ayrı bir disiplin haline getirilmiştir. 2006 yılında Hüsnü Çelik'in Doçent ünvanı almasıyla Jine-

kolojik Onkoloji Ünitesi kapsamı genişletilmiş, kazanılan alt yapı desteği ile 2008 yılından itibaren jinekolojik onkolojide endoskopik uygulamaları başlatılmıştır. Halen bölgesinde jinekolojik onkoloji hastaları açısından tek referans merkezi durumundadır.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SELÇUKLU TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1978 yılında kuruldu. Kadın Doğum Kliniği Dr. Cemalettin Akyürek başkanlığında çalışmaya başladı. 1998 yılında Dr. Çetin Çelik Kadın Doğum Kliniği'ne girdi. Jinekolojik Onkoloji vakalarına bu yıllardan sonra ağırlık verilme imkanı doğdu. Prof. Dr. Çetin Çelik halen jinekolojik onkoloji ağırlıklı olarak çalışmasını sürdürmektedir.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

Önce Yard. Doç. Dr. Serdar Serin, takiben Yard. Doç. Dr. Bülent Özçelik'in Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı'na alınmasıyla birlikte klinikte jinekolojik onkoloji ayrı bir disiplin olarak yürütülmeye başlanmış, jinekolojik kanser hastalarının tanı-tedavi, takip ve kayıtları bir ünite içerisinde toplanmıştır. Dr. Serin ve Dr. Özçelik'in Doçent ünvanlarını kazanmaları ile hız kazanan jinekolojik onkoloji çalışmaları Profesör olmalarının ardından artarak devam etmiş, halen bölgesinde en önemli referans merkezi durumundadır.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1993 yılında kuruldu. 1998 yılında başında Prof. Dr. Demir Özbaşar'ın Anabilim Dalı Başkanı olarak atanmasıyla, jinekolojik onkoloji çalışmaları ağırlıklı olarak başladı. Yard. Doç. Dr. Hakan Kaya ve Yard. Doç. Dr. Mesut Özsoy ile beraber birçok radikal operasyon yapıldı. 1998'den itibaren, Kadın-Doğum dalında, ülkemizde ilk defa uygulanan "Hipertermik intraperitoneal kemoterapi" çalışmaları başlatıldı. Yine bu dönemde, serviks ve vulva kanserlerinde "izole pelvik perfüzyon" uygulamaları yapıldı. 2010 yılında emekli olarak üniversiteden ayrılan Prof. Dr. Demir Özbaşar, çalışmaları ve ön sonuçları hakkında çeşitli kongreler ve bilimsel eğitim toplantılarında sunumlar yapmıştır. Halen, Prof. Dr. Demir Özbaşar Anka-

ra'da serbest hekim olarak, Prof. Dr. Hakan Kaya kendi özel hastanesinde, Doç. Dr. Mesut Özsoy Başkent Üniversitesi İzmir Hastanesi'nde çalışmalarına devam etmektedir.

MERSİN ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

Klinik 1998 yılında kuruldu. Aynı yıl Dr. Meral Aban klinikte görev aldı. 2002 yılında Prof. Dr. Saffet Dilek kliniğe katıldı ve Ana Bilim Dalı Başkanı oldu. 2002 yılından beri Dr. Dilek ve Dr. Aban jinekolojik onkoloji ağırlıklı olarak kliniklerinde çalışmalarını sürdürmektedirler.

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

2001 yılına kadar genel jinekolojik hastaları içerisinde değerlendirilen kanser hastaları Yard. Doç. Dr. Mutlu Meydanlı'nın klinikteki görevine atanmasıyla ayrı bir ünite şeklinde çalışmaya başlamıştır. Radyoterapi ve kemoterapi açısından bölgesinde gelişmiş olanaklara sahip İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dr. Mutlu Meydanlı'nın Doçent ünvanı almasından sonra ve ayrıca kişisel çabaları ile jinekolojik kanserlerin takip ve tedavilerinin yapıldığı modern bir ünite kazanmış, uzunca bir süre bölgede en önemli referans merkezi olmuştur. 2010 yılında Profesör ünvanı alan Dr. Meydanlı İnönü Üniversitesi'nden ayrılmıştır. Halen Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi Jinekolojik Onkoloji Ünitesi'nde çalışmalarını yürütmektedir.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

1994 yılında kuruldu ve o tarihten itibaren Dr. Mehmet Emin Soysal Klinikte görev yapmaktadır. Prof. Dr. Mehmet Emin Soysal Jinekolojik onkoloji ile ilgilenmekte ve endoskopik cerrahiye de uygulamaktadır.

TAKSİM EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ

Kuruluş tarihi oldukça eski olan Taksim Hastanesi 1932 yılında Kuduz Hastanesi olarak kullanılmış, Dr. Cemil Topuzlu zamanında 50 yatakla hizmet vermeye başlamış. 360 yatak kapasiteli yeni binasına

1969 yılında taşınmıştır. Dr. Y. Tahsin Ayanoglu 1992 yılından beri bu hastanede görev yapmakta ve daha çok jinekolojik onkoloji vakaları ile ilgilenmektedir. Dr. Hüsnü Göksel'in de kliniğe gelmesi ile onkolojik vakalara ağırlık verilmiş, 2000 yılında Dr. Hüsnü Gökselin ayrılışından sonra da Dr. Tahsin Ayanoglu çalışmalarına devam etmektedir.

LÜTFİ KIRDAR KARTAL EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTANESİ

Doç. Dr. Orhan Ünal 1990 yılından beri Lütfi Kırdar Hastanesi I. Kadın Doğum Bölümü'nde şef olarak çalışmaktadır. Uzun yıllardan beri jinekolojik onkolojik hastaların tedavisi ile uğraşmaktadır. Dr. Sadullah Bulut ve son yıllarda kliniğe gelen Dr. Murat Naki ile beraber çalışmalarını sürdürmektedir.

HASEKİ EĞİTİM VE ARAŞTIRMA HASTAHANESİ KADIN DOĞUM KLİNİĞİ

İstanbul'un en eski kliniklerinden biridir. İstanbul Üniversitesi Kadın Doğum Kliniği Cerrahpaşa'ya taşınana kadar uzun yıllar Haseki Hastanesi'nde kalmış. Üniversite Kliniği ayrıldıktan sonra Doç. Dr. Mansur Sayın'ın başhekimliği ve klinik şefliği sırasında önemli ölçüde gelişmiş. Doç. Dr. Yalçın Eğecinin Haseki'ye gelmesi ile de jinekolojik onkoloji vakaları tedavi edilmeye başlanmıştır. 2001 yılından beri Haseki Kadın Doğum Kliniği şefliğini Dr. Ahmet Çetin götürmekte ve jinekolojik onkolojik vakalar da Haseki'de tedavi edilmektedir.

RADYOTERAPİNİN GELİŞİMİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

1903 yılında Dr. Rasim Emin, Cemil Topuzlu'nun X ışınları ile tedavi edilen 19 vakasını yayınladı. (Topuzlu C. 80 yıllık hatıralarım-İstanbul) İstanbul Şişli Etfal Hastanesi'nde 1933 yılında Radyoterapi bölümü vardı. İstanbul Üniversitesi için kurulmuş bu bölüm, Çapa'ya taşınca; Şişli Etfal Hastanesi'nde Dr. Vasfi Yener, daha sonra da Dr. Oktay İncekara görev yaptılar ve hastalarını Cobalt 60 cihazı ile tedavi ettiler.

İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü'nün Kuruluşu

1933 Üniversite reformu ile Türkiye'ye gelen Ünlü Alman fizikçi Prof. Dr. Frederich Desssauer 1934 yılı

İnada bu ünitenin başına geçirildi. Onunda katkıları ile Siemens 100 KV Dermopham, Chaoul 60 KV, 200 KV ve 400 KV derin tedavi ve röntgen cihazları temin edilerek çalışmaya başlamıştır. Enstitü bünyesine katılan pek çok Alman radyasyon ve fizik uzmanıyla Radyoterapi ve Tıbbi Fizik bilim dallarının temelleri atılmıştır. 1943 yılında kliniğin başına kuruluşundan itibaren orada doçent olarak çalışan Prof. Dr. Tevfik Berkman geçmiştir. T. Berkman Enstitü için değil tüm Türkiye'de bu bilim dalının gelişmesine büyük katkıları olmuştur.

Prof. Dr. A. Tevfik Berkman döneminin en çok bilimsel yayını olan öğretim üyelerinden biri idi ve biri yabancı dilde olmak üzere 22 kitabı, 24'ü yabancı dilde olmak üzere 142 yayını bulunmakta idi.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Profösörler Kurulu 1963 yılında radyoloji kürsüsünün radyodiagnostik ve radyoterapi olarak ayrılmasına karar verdi. Prof. Tevfik Berkman radyoterapi kürsüsü direktörlüğüne seçilmişti. Prof. Tevfik Berkman 1973 yılında, 73 yaşında iken emekli oldu.

1985 senesinde yazdığı "Klinik Kanser Araştırmalarında Dökümantasyonun Hedefi 1934-1985" isimli kitabında ise kanser kayıtlarının ve kanserde multidisipliner yaklaşımın önemini anlatmışdır.

1973 yılında kürsü Başkanlığına Prof. Dr. Adnan Budaras, 1978 yılında Prof. Dr. Nijad Bilge geçmiş ve onların katkıları ile eklenen tedavi cihazları ile İstanbul Tıp Fakültesi Radyoterapi Bilim Dalı sayılı Radyasyon Onkolojisi merkezleri arasına girmiştir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununu çıkmasından sonra 1982'de İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsünün resmen kurulmuş ve Prof. Dr. Bülent Berkarda ilk müdür olarak atanmıştır. 1983 tarihinde Prof. Dr. Şeref İnceman 1986 yılındada Enstitü müdürlüğüne Prof. Dr. Nijad Bilge getirilmiştir. Enstitüde İstanbul Tıp Fakültesi Radyoterapi ve Tıbbi Onkoloji Bilim dallarının aynı binada beraber çalışma esaslarının düzenlenmiş, 1993 yılında Enstitü Müdürlüğüne Prof. Dr. Gülçin Erseven, 1994 yılında da Prof. Dr. Erkan Topuz Enstitü Müdürü olarak atanmıştır.

1960'lı yıllarda Çapa Tıp Fakültesi yataklı bir kurum haline gelmiş ve iç hastalıkları kliniğinden sağlanan asistanlarla hastaların bakımı yapılmıştır. 1972 yılında ilk radyoterapi asistanı Dr. Sait Okkan olmuş, 1973 yılında Gökhan Töre daha önce kadın doğum ihtisası yaparak 1978 yılında Dr. Münir Kınay Çapa Radyoterapi Bölümüne asistan olmuşlardır. Dr. Mü-

nir Kınay Fransa'da eğitim aldıktan sonra, 1982'de Prof. Dr. Nejat Bilge'nin yanında çalışmaya başlamıştır. 1992'de İzmir 9 Eylül Tıp Fakültesi Radyoloji Onkolojisi'ni kurmakla görevlendirilmiştir. 1973 yılında Gökhan Töre 1980'de kliniğe asistan olarak giren Işıl Astay ile jinekolojik onkoloji ve brakiterapi konusunda ağırlıklı olarak çalışmışlardır. 1978 yılında Prof. Dr. Reha Uzel, Dr. Sait Okkan, Dr. Sedat Türkan ve Radyodiagnostik Bilim Dalından gelen Doç. Dr. Baki Subutay ile beraber Cerrahpaşa Radyasyon Onkolojisi Anabilim Dalını kurdular. 1992 yılında Dr. Reha Uzel emekli olduktan sonra yerine Prof. Dr.

Sait Okkan daha sonra Prof. Dr. Ahmet Öber ve daha sonrada Prof. Dr. Gülyüz Atkovar anabilim dalı başkanlığı görevini üstlenmişlerdir. Jinekolojik vakalarla daha çok Prof. Dr. İsmet Şahinler ve Prof. Dr. Nuran Beşe ilgilenmektedir.

Türk Radyasyon Onkolojisi Derneği, 1993 yılında Dr. N. Bilge, Dr. E. Darendeliler, Dr. S. Koca, Dr. S. Okkan, R. Uzel ve Dr. M. Ünsal tarafından kurulmuştur ve ilk başkanlığa da Prof. Dr. Reha Uzel getirilmiştir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

Dr. Mehmet Ali Tanman radyoterapiye ilk ilgi duyanlardandır. Daha sonra Prof. Dr. Emin Faik Üstün (daha sonra Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji kürsüsüne atanmıştır) Dr. Erdoğan Işıttan 1987'de başkan olarak atanmış ve modern çağdaş bir radyoterapi bölümünü oluşturmuştur. 1999 yılından sonra Doç. Dr. Cengiz Kutman bölüm sorumluluğunu almıştır.

HACETTEPE TIP FAKÜLTESİ

Radyoloji kürsüsüne bağlı olarak 1968 yılında 300 KV orta voltaj aygıtı ile çalışmaya başlandı. Başkan Doç. Dr. Mustafa Sipahi. 1972 yılında 2 cobalt 60 aygıtı alındı, 1983 de Dr. Lale Atahan kliniğe girdi. 1985'de Lale Atahan doçent oldu ve radyoloji kürsüsünde radyoterapi bölümünü yönetti. 1991 yılında özerk bir anabilim dalı oldu ve Prof. Dr. Lale Atahan başkanlığa atandı. Vefat edene kadar bölümü geliştirmiş, modern bir radyoterapi merkezi ve bilimsel çalışmalarla da örnek gösterilen bir klinik olmuştur.

Prof. Dr. Lale Atahan'nın vefatından sonra Hacettepe Radyasyon Onkolojisi Ana Bilim Dalı Başkanlığı'na Prof. Dr. H. Fadıl Akyol geçmiştir.

GÜLHANE ASKERİ TIP AKADEMİSİ (GATA)

1973 yılında kliniğe asistan olarak giren Dr. Yücel Pak 1982 yılında doçent oldu. 1984'de radyoterapinin ayrı bir bölüm olmasını sağladı. Halen Prof. Dr. Murat Beyzadeoğlu başkanlığında çalışmalarına devam etmektedirler.

SSK OKMEYDANI

Hastane gelişimine 1957 yıllarından sonra başladı. Dr. Oktay İncekara radyoterapinin başına getirildikten sonra radyoterapi fiziği için Dr. Erol Laçın görevlendirildi. Daha sonra da Dr. Mustafa Ünsal bölümün sorumluluğunu üstlendi ve büyük bir hasta popülasyonuna hizmet etmeye başladı.

EGE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

1976 yılında Prof. Dr. Hadi Özer yönetiminde kuruldu. 1986 yılında doçent olan Ayfer Haydaroğlu kürsü başkanı oldu. 1991 yılında profesör olan Dr. Haydaroğlu üstün çabaları ile radyoterapi bölümüyle beraber Ege Tıp Fakültesi'nde onkoloji'nin gelişimine öncülük etti.

9 EYLÜL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

Dr. Münir Kınay 1985 yılında doçent, 1990 yılında da profesör oldu. 1992 yılında İzmir'de göreve başladı ve üniversitenin kurucu rektörü Prof. Dr. Namık Çevik'in büyük desteğiyle örnek bir radyasyon onkolojisi oluşturdu.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

Radyasyon onkolojisi bölümü 1994 yılında açıldı, Doç. Dr. Kayhan ENGİN yönetiminde gelişimini sürdürdü 1995 de alet parkını genişleterek modern bir radioterapi merkezi şeklinde hizmet vermeye başladı. Bir öğretim üyesi ile çalışmaya başlayan merkezde bugün dört öğretim üyesi ile çalışmalara devam etmektedir. Yıllık hasta kapasitesi yaklaşık 900 civarındadır.

ANTALYA AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ

1999 yılında radyasyon onkolojisi Dr. Nejat Akbıyık başkanlığında çalışmalarına başladı. Doç Dr. Me-

lahat Garipoğlu ile beraber alet parkı açısından Türkiye'nin en gelişmiş merkezlerinden birisini oluşturular.

Halen ülkemizde aktif olarak çalışan 60'dan fazla radyoterapi merkezi vardır.

TIBBİ ONKOLOJİNİN GELİŞİMİ

1933 reformuyla beraber İstanbul Üniversitesi'nde İstanbul Üniversitesi Onkoloji Enstitüsü Radyoloji Kliniği olarak kuruldu. 1943 yılında enstitünün başına Doç. Dr. Tevfik Berkman geçti. 1962 yılından beri Onkoloji Enstitüsünün içinde Hematoloji servisini ve Laboratuvarını idare eden Dr. Metin Aran aslında bir iç hastalıkları uzmanı idi. Prof. Dr. Tevfik Berkman'ın önerisi ve desteği ile kemoterapi ile ilgilenmeye başladı. 1965 yılında yine bir iç hastalıkları uzmanı olan Dr. İmer Adalı Onkoloji Enstitüsü'ne kabul edildi ve bu iki doktor yeni gelişmeye başlayan kemoterapiyi ülkemizde uygulamaya başladılar (R. Uzel) Doç. Dr. Metin Aran 1974 yılında "Klinikte Kanser Tedavisi" adlı kitabı yayınladı.

1972 yılında Ankara Hacettepe'de İç hastalıklar Ana Bilim dalına bağlı olarak Prof. Dr. Dinçer Fırat tarafından, 1974 yılında da İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesinde Bülent Berkarda tarafından bilim dalı olarak kuruldu. Yine aynı tarihlerde SSK Okmeydanında Doç. Dr. Metin Aran 1978'de de GATA'de Prof. Dr. Önder Berk Tıbbi onkoloji servislerini kurdular. 1978'de İ.Ü Tıp Fakültesinde İç hastalıklar kürsüsünde Tıbbi Onkoloji bilim dalı, 1982 yılında ise Klinik Onkoloji Anabilim dalı haline dönüştü.

1983 yılında Tababet uzmanlık tüzüğünde İç Hastalıkları Anabilim Dalı'na bağlı Yan Dal olarak kabul edildi.

1988 yılında Ankara Üniversitesi'nde Tıbbi Onkoloji Bilim dalı Prof. Dr. Fikri İçli tarafından kuruldu. Dr. Fikri İçli öncülüğünde Ankara'daki Onkoloji kliniklerinde onkoloji ile ilgilenen hekimleri bir araya getiren Ankara Onkoloji günleri toplantıları başladı.

Tıbbi Onkoloji Derneği 1996 yılında Bülent Berkarda, Metin Arat, Haluk Onat, Süheyla Serdengeçti, Necdet Üskent, Erkan Topuz ve Evin Büyükcinal tarafından kuruldu

2009 yılı T.C. Sağlık Bakanlığı verilerine göre; Türkiye'de 186 Tıbbi Onkolog bulunmaktadır. Bunların 120 tanesi üniversitelerde, 43 tanesi Sağlık Bakanlığı hastanelerinde ve 23 tanesi de özel olarak çalışmaktadır.

Radyosyon onkologlarına gelince sayıları 343'dür ve bunlarında 199 tanesi Sağlık Bakanlığı hastanelerinde, 118 tanesi üniversitelerde ve 26 uzmanda özel olarak çalışmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra Jinekolojik Onkoloji giderek ilgi görmeye başlamış ve bu konu ile uğraşan kişilerin sayısı ve kalitesi artmış. 2010 yılına gelindiği zaman burada isimlerini saymadığım pek çok klinikte pek çok kadın doğum hekimi Jinekolojik Onkolojik vakaların standart tedavisini yapacak hale gelmiştir. Türk Jinekolojik Onkoloji Derneğinin uzun yıllardır yaptığı kongre, bölgesel eğitim toplantıları ve çok iyi bir uyum içinde götürülen çalışmaların da bunda büyük katkısı olmuştur.

KAYNAKLAR

1. Karpozilos A, Pavlidis N, The treatment of cancer in Greek antiquity. *Eur J Cancer* 2004;40: 2033-2040.
2. Valentina Gazzaniga E.A: Gynaecological oncology from the Egyptian papyruses to Hippocratic text. *Med Secoli* 1994;6: 117-138.
3. Cavanagh D, Fiorica JV, Hoffman MS, Roberts WS, Bryson SC, LaPolla JP, Barton DP, Invasive carcinoma of the vulva. Changing trends in surgical management. *Am J Obstet Gynecol* 1990;163: 1007-1015.
4. Te Linde R.W. *Operative Gynecology*, 4th edition, 682-695. Philadelphia and Toronto: Lippincott
5. Way S, The surgery of vulval carcinoma: an appraisal. *Clin Obstet Gynaecol* 1978;5: 623-628
6. Way S, Results of a planned attack on carcinoma of the vulva. *Br Med J* 1954;2: 780-782.
7. DiSaia PJ, Creasman WT, Rich WM, An alternate approach to early cancer of the vulva. *Am J Obstet Gynecol* 1979;133: 825-832.
8. Rock JA, Howard WJ: *Te Linde's operative Gynecology* 9th edition 2003: 1301. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins
9. Rubin IC, The pathologic diagnosis of incipient carcinoma of the uterus *Am J Obstet NY* 1910;62: 668.10) Schottlandr J, Kermauner F: *Zur enntnis des Uterus-Karzinoms*. 1912, Berlin, Karger
11. Schiller W: Early diagnosis of carcinoma of the cervix. *Surg Gynecol Obstet* 1968;66: 129
12. Meyer R: The basis of histologic diagnosis of cervical carcinoma and similar lesions. *Surg Gynecol Obstet* 1941;73: 14
13. Broder AC: Carcinoma in situ contrasted with benign penetrating epithelium. *JAMA* 99 1932;1670
14. Te Linde RW, Demonstration of the relationship of carcinoma in situ to invasive carcinoma of the cervix. *Am J Obstet Gynecol* 1973;115: 1022-1024.
15. Novak E: Pseudomalignant and precancerous disease of the cervix. *JAMA* 108 1937; 1145
16. Schmitz H, Benjamin EL: The early histologic diagnosis of carcinoma of the uterine cervix. *JAMA* 103 1934; 808
17. Papanicolaou GN, Traut HF: *Diagnosis of Uterine Cancer by the Vagil Smear*. New York 1943; Commonwealth fund
18. Douglas RG: In Memoriam: George N: Papanicolaou. *Trans Am Gynecol Soc* 1962 65: 185
19. Bettinger HF, Reagan JW: Proceedings of the International Committee on Histologic Terminology for Leisons of the Uterine Cervix. In Wied GL ed. *Proceedings 1st International Congress on Exfoliative Cytology* 1962 Philadelphia: Lippincott
20. Hinselmann H: Zur Kenntnis der praekanzerosen Veranderungen der Portio. *Zentrabl Gynaek* 1927;51:901
21. Johannisson E, Kolstad P, Soderberg G, Cytologic, vascular, and histologic patterns of dysplasia, carcinoma in situ and early invasive carcinoma of the cervix. *Acta Radiol Diagn (Stockh)* 1966: Suppl 258:251+.
22. Staff A: New nomenclature for colposcopy: Report of the Committee on Terminology: *Obstet Gynecol* 1976 48: 123
23. Bryans FE, Boyes DA, Boyd Jr et. Al: The cytology program in British Columbia. *Can. Med. Assoc. J.* 1967;90:62
24. Carter B: Results in the management of preclinical carcinoma of the cervix. *Am J Obstet Gynecol* 1961;81:511
25. Zur hausen H. Human Papilloma Virus and crvial cancer: *Indian J Med Res* 130 2009;pp 209
26. Miyazawa K, Technique for total abdominal hysterectomy: historical and clinical perspective. *Obstet Gynecol Surv* 1992;47: 433-447.
27. Lelle RJ, Heidenreich W, Schneider J, Morley GW, [100 years radical abdominal operation of cervix carcinoma: in memory of Wertheim's predecessors]. *Zentralbl Gynakol* 1995;117: 169-174.
28. Chapman C, The role of vaginal hysterectomy in gynaecological surgery. *Aust N Z J Surg* 1949;19: 139-141.
29. Peiser E.: Anatomische und klinische untersuchungen uber den lymphapparat des uterus mit besonderesBeruchstigung der total extirpation bei carcinoma uteri. 1898 *Z. Geburtsh gynacol*: 39.259
30. *Verhandlungen der Deutschen Gesellschaft fur Gynaekologie: Heidelberg: Arch Gynaekol (Congress), 1923; p 219*
31. Blaikley JB, Kottmeier HL, Martius H, Meigs JV, Classification and clinical staging of carcinoma of the uterus; a proposal for modification of the existing international definitions. *Am J Obstet Gynecol* 1958;75: 1286-1291.
32. Ellis H, Heddle R: Does the peritoneum need to be closed at laparotomy? *Br J Surg* 1978; 74:113-115

33. Chapman C, The role of vaginal hysterectomy in gynecological surgery. *Aust N Z J Surg* 1949;19: 139-141.
34. Carter B, Parker RT, Thomas WL, Creadick RN, Cherny WB, Williams JB: The follow-up of patients with cancer of the cervix treated by radical hysterectomy and radical pelvic lymphadenectomy. *Am J Obstet Gynecol* 1958; 76: 1094.
35. Navratil E: Radical vaginal hysterectomy. In: Meigs JV, ed. *Surgical Treatment of Cancer of the Cervix*, New York 1954; Grune & Stratton, Inc
36. Reich H, Laparoscopic lymphadenectomy. *Surg Laparosc Endosc* 1992;2: 61-63.
37. Dargent D: Laparoscopic assisted vaginal radical hysterectomy- evolution of a concept. *CME j of Gynecol Oncol*, chapter 20: 102-109
38. Marzetti L, Fazio M, Veneziano M, Peppicelli M, Pecorini F, Galati GM, [Radical trachelectomy with lymphadenectomy]. *Chir Ital* 1999;51: 399-404.
39. Dargent D, Radical abdominal trachelectomy and pelvic lymphadenectomy with uterine conservation and subsequent pregnancy in the treatment of early invasive cervical cancer. *Am J Obstet Gynecol* 2002;187: 1728; author reply 1729.
40. Palfalvi L, Ungar L, Boyle DC, Del Priore G, Smith JR, Announcement of healthy baby boy born following abdominal radical trachelectomy. *Int J Gynecol Cancer* 2003;13: 250-41) Abu-Rustum NR, Sonoda Y, Fertility-sparing radical abdominal trachelectomy for cervical carcinoma. *Gynecol Oncol* 2007;104: 56-59.
42. Brunschwig A, ["Pelvic exenteration". Indications, techniques, results. 1953]. *Ann Chir* 1997;51: 401-402.
- 43) Hockel M, Laterally extended endopelvic resection: surgical treatment of infrailiac pelvic wall recurrences of gynecologic malignancies. *Am J Obstet Gynecol* 1999;180: 306-312.44) Horn LC, Fischer U, Hockel M, Occult tumor cells in surgical specimens from cases of early cervical cancer treated by liposuction-assisted nerve-sparing radical hysterectomy. *Int J Gynecol Cancer* 2001;11: 159-163.
45. Raspagliesi F, Ditto A, Kusamura S, Fontanelli R, Spatti G, Solima E, Zanaboni F, Carcangiu ML, Nerve-sparing radical hysterectomy: a pilot study. *Tumori* 2003;89: 497-501.
46. Querleu D, Laparoscopic radical hysterectomy. *Am J Obstet Gynecol* 1993;168: 1643-1645.47) Nezhat CR, Nezhat FR, Burrell MO, Ramirez CE, Welander C, Carrodegua J, Nezhat CH, Laparoscopic radical hysterectomy and laparoscopically assisted vaginal radical hysterectomy with pelvic and paraaortic node dissection. *J Gynecol Surg* 1993;9: 105-120.
48. Sert B, Abeler V, Robotic radical hysterectomy in early-stage cervical carcinoma patients, comparing results with total laparoscopic radical hysterectomy cases. The future is now? *Int J Med Robot* 2007;3: 224-228.
49. Nezhat FR, Datta MS, Liu C, Chuang L, Zakashansky K, Robotic radical hysterectomy versus total laparoscopic radical hysterectomy with pelvic lymphadenectomy for treatment of early cervical cancer. *JLS* 2008;12: 227-237.
50. Cullen TS: *Cancer of the uterus*. New York 1900; Appleton
51. Taylor HC Jr: Endometrial hyperplasia and carcinoma of the body of the uterus. *Am J Obstet Gynecol* 1932;23: 309
52. Novak E, Rutledge F, Atypical endometrial hyperplasia simulating adenocarcinoma. *Am J Obstet Gynecol* 1948;55: 46-63.
53. Gusberg SB, Precursors of corpus carcinoma estrogens and adenomatous hyperplasia. *Am J Obstet Gynecol* 1947;54: 905-927.54) Poulsen HE, Taylor CW, Sobin LH: *Histological typing of female genital tract tumors*, p 89. 1974 Geneva, World Health Organization
55. Jordan VC, Effect of tamoxifen (ICI 46,474) on initiation and growth of DMBA-induced rat mammary carcinomas. *Eur J Cancer* 1976;12: 419-424.
56. Systemic treatment of early breast cancer by hormonal, cytotoxic, or immune therapy. 133 randomised trials involving 31,000 recurrences and 24,000 deaths among 75,000 women. Early Breast Cancer Trialists' Collaborative Group. *Lancet* 1992;339: 71-85.
- 57) Ritchie CG: *Contributions to Assist the Study of ovarian Physiology and ethiology*. Churchill and Sons, 1865; London
58. Ridenbaugh MY. *The Biograph of Ephraim McDowell*, M.D: webster and co., New York, 1980
59. Waldeyer H. D: *epithelian Eiserstockgeschwülste. In besonders die Kystome (The epithelian ovarian tumors, especially the cystic tumors)*. *Arch Gynaecol* 1870;1: 252-316
60. Peaslee E. Randolph: *Ovarian tumors: their pathology, diagnosis, and treatment, especially by ovariectomy*, 1872; Appleton & Company, New York
61. Wells T. Spencer. *Diseases of the ovaries*. Cornish Brothers, 1873; Birmingham
62. Pickel H, Tamussino K, *History of Gynecological Pathology: XIV. Hermann Johannes Pfannenstiel*. *Int J Gynecol Pathol* 2003;22: 310-314.
63. Harlow BL, Cramer DW, Bell DA, Welch WR, Perineal exposure to talc and ovarian cancer risk. *Obstet Gynecol* 1992;80: 19-26.
64. Harlow BL, Cramer DW, Bell DA, Welch WR, Perineal exposure to talc and ovarian cancer risk. *Obstet Gynecol* 1992;80: 19-26.65) Bast RC, Jr., Klug TL, St John E, Jenison E, Niloff JM, Lazarus H, Berkowitz RS, Leavitt T, Griffiths CT, Parker L, Zurawski VR, Jr., Knapp RC, A radioimmunoassay using a monoclonal antibody to monitor the course of epithelial ovarian cancer. *N Engl J Med* 1983;309: 883-887.

66. Wiltshaw E, Kroner T, Phase II study of cis-dichlorodiammineplatinum(II) (NSC-119875) in advanced adenocarcinoma of the ovary. *Cancer Treat Rep* 1976;60: 55-60.67) Yamaguchi H, Chen CT, Chou CK, Pal A, Bornmann W, Hortobagyi GN, Hung MC, Adenovirus 5 E1A enhances histone deacetylase inhibitors-induced apoptosis through Egr-1-mediated Bim upregulation. *Oncogene*.
68. Kazancıgil A:Ölümünün 40. yılında Besim Ömer Paşa (1843-1940)Dirim, 1980,55; 237-247
69. Kazancıgil A:Tarihçe, Alfabetik ve Sistemantik Türk jinekoloji ve Obstetri bibliyografyası (1923-1973). Cumhuriyetin 50. yıl yayınları, İsyambul Kağıt ve basım işeri AŞ, 1973; 169
70. Ankara Jinekoloji Derneği 1974;50. yıl sayısı Ankara
71. Kamgözen H:Gülhane Askeri Tıp Akademisi Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniğinde Yetişen ler (1898-1968), 1968;Milli Savunma Bakanlığı K.K.K Basımevi, Ankara
72. Akol K: Ölümünün birinci yıl dönümünde Ord. Prof. Dr.Tevfik Remzi Kazancıgil, İş ve düşünce,1970; sayı 273
73. Kazancıgil A. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakülteleri (Son yüz yıldaki gelişmeleri)100. Yılda İstanbul Üniversitesi, 1983; İstanbul
74. Bariety M, Coury Ch. *Historie de la Medecine*, Paris 1963, 654-656
75. KAZancıgil TR: *Diagnostic Histo-Pathologique en Gynecologie Expantion Scientific Edituer*. 1952;Paris
76. Dursun P, Gultekin M, Ayhan A. The history of radical hysterectomy. *J Low Genit Tract Dis*. 2011 Jul;15(3):235-45
77. Dursun P, Gultekin M, Ayhan A. World Gynecologic Oncology Publications and the Turkish Contribution to the Literature between 2000 and 2007. *Asian Pac J Cancer Prev*. 2011;12(4):861-4.